

De Laureinsschool Een instelling voor arme meisjes in Ieper (1657-1812)

Historische situering¹

Na een ongekende bloei tijdens de Middeleeuwen raakte Ieper steeds meer in verval vanaf de veertiende eeuw. De lakenproductie was minder lucratief door de toenemende concurrentie van de Brabantse steden en de plattelandsindustrie. De welvaart daalde en de ambachtslieden moesten op zoek naar een nieuwe manier om een inkomen te verwerven. Armoede werd een steeds groter probleem in de steden. Vanaf de zestiende eeuw deed de kant haar intrede. Het was een arbeidsintensieve nijverheid met zeer lage lonen. Heel wat vrouwen werkten in deze sector om zo de kosten van het huishouden te helpen dragen.²

Naast de stijgende armoede was er ook nog het probleem van de oorlogen. Gedurende de hele Nieuwe Tijd was er getouwtrek over de grensregio van Vlaanderen en Frankrijk. Meer dan eens wisselde Ieper van landsheer.³ Ook dit was niet bevorderlijk voor de welvaart van de stad.⁴ Demografisch vertaalden al deze sociale en politieke perikelen zich in een daling van het aantal inwoners van ongeveer 30.000 in de

- 1 Dit artikel steunt in grote mate op mijn licentiaatsverhandeling *De Laureinsschool, Een instelling voor arme meisjes in Ieper (1657-1812)*, KU Leuven, 2002 (promotor: Eddy Put; copromotor: Marc Depaepe). Gebruikte afkortingen: SAI, OCMW: Stadsarchief Ieper, Archief van het OCMW; FM: Fonds Merghelynck; APB: Archief van de paters minderbroeders te Sint-Truiden.
- 2 MUS, O. en VAN HOUTTE, J. A. (red.), *Prisma van de geschiedenis van Ieper*, Ieper, 1974, p. 8.
- 3 Zie hierover GIRARD D'ALBISSIN, N., *La genèse de la frontière franco-belge. Les variations des limites septentrionales de la France de 1659 à 1789*, Parijs, 1970.
- 4 Ibidem, p. XVI - XVII.

veertiende eeuw tot circa 12.000.⁵ In de zeventiende eeuw leefde een groot deel van de bevolking op of onder de armoedegrens. Een oplossing van het armoedeprobleem werd aangereikt door de humanistische denkers van de periode. Toonaangevend hierin was de Spaanse filosoof Juan Luis Vives (1492-1540), die in zijn 'De subventione pauperum' (1526) de idee ontwikkelde dat onderwijs verstrekken aan behoeftigen de armoede onder de laagste klassen kon indijken.⁶

In de lijn van dit ideeëngoed werden in het begin van de zestiende eeuw vele armenscholen opgericht. Een tweede golf schoolstichtingen vond plaats halfweg de achttiende eeuw.⁷ De Laureinsschool, officieel gesticht in 1657, valt tussen beide in. Nochtans sluit ze qua organisatie, structuur en doelstelling nauw aan bij de tweede stichtingsgolf. Deze initiatieven kaderen bovendien in wat men 'De Grote Opsluiting' is gaan noemen.⁸ Voor volwassenen werden werkhuisen opgericht: rasphuisen voor mannen of spinhuisen voor vrouwen. De Noordelijke Nederlanden namen het voortouw in deze beweging, die zich snel over heel Europa verspreidde en ook in de achttiende eeuw verder bleef leven.⁹ Disciplineren via arbeid was de centrale idee achter deze instellingen.¹⁰ Armoede zagen de welgestelden bijna als een noodzakelijke voorwaarde voor het welvaren van de Staat. Zo beschikten de hogere klassen immers over goedkope arbeidskrachten. Algemeen werd aangenomen dat armen lui en werkonwillig waren. Dit rechtvaardigde een hard optreden tegen de paupers.¹¹ 'De Grote Opsluiting' was dus voorname-lijk geïnspireerd op politiek-ideologische ideeën.¹²

5 VIAENE, A., *Bevolkingscijfers te Ieper*. In: Bieckorf, 52, 1951, p. 258-260. BAIROCH, P.; BATOU, J.; CHEVRE, P., *La population des villes Européennes de 800 à 1850*, Genève, 1988, p. 11; MUS, O. en VAN HOUTTE, J. A., *Prisma van de geschiedenis van Ieper*, p. 5.

6 VIVES, J.L., *Secours der aermen*, Antwerpen, 1533 (Anastatische herdruk, Brussel, 1942), boek 2, folio Lxxxii.

7 Zie hierover HERPELINCK, R., *Het bisdom Ieper 1762-1789*, Roeselare, 1991, p. 212-224.

8 BONENFANT, P., *Le problème du paupérisme à la fin de l'ancien régime*, Brussel, 1934, p. 82-88. Voor de brede context, zie: GUTTON, J.P., *La société et les pauvres en Europe (XVIe-XVIIIe siècles)*, Parijs, 1974.

9 BONENFANT, P., *Le problème du paupérisme*, p. 89.

10 VAN DAMME, D., *Armenzorg en de staat*, Gent, 1991, p. 125.

11 LIS, C. en SOLY, H., *Armoede en kapitalisme in pre-industrieel Europa*, Antwerpen, 1986, p. 117.

12 LIS, C. en SOLY, H., *Te gek om los te lopen? Collocatie in de 18e eeuw*, Turnhout, 1990, p. 79.

De Laureinsschool werd opgericht door drie geestelijke dochters: Joanne Laureins, haar zus Catharine Laureins en hun tante Marie-Jeanne Vander Meersch, afkomstig uit een vooraanstaande Ieperse familie met vertegenwoordigers in het stadsbestuur.¹³ Alledrie behoorden ze tot de Derde Orde van Sint-Franciscus. Dit was een lekenbeweging voor vrouwen die zonder geloften af te leggen de regel van Sint-Franciscus wensten te volgen.¹⁴

De oprichting van de Laureinsschool beoogde meerdere doelen. Zoals gebruikelijk in die periode wilden de devote dochters hun zaligheid bereiken door het bevorderen van de godsdienst en het onderwijs in de christelijke leer. Het was ook belangrijk dat de kinderen leerden om behoorlijk te functioneren in de maatschappij. Daarvoor waren het aanleren van een manuele vaardigheid, i.c. kantklossen, het bijbrengen van werklust, beleefdheid en respect voor de overheid nodig.¹⁵ In een memorie over de oorsprong van de school staat te lezen dat de juffrouwen de school gesticht hadden uit groot medelijden met hun naasten en nadat ze vastgesteld hadden dat veel arme meisjes de middelen niet hadden om naar school te gaan. Ze zwierven langs de straten en raakten hierdoor op het slechte pad.¹⁶ Deze doelstellingen vonden een neerslag in het schoolreglement, opgesteld in 1657.¹⁷

Anders dan in de meeste armenscholen, had de stadsmagistraat niet zo veel inspraak in het bestuur van de Laureinsschool.¹⁸ Het recollectenklooster en het Sint-Maartenskapittel oefenden wel invloed uit. Het recollectenklooster grensde aan de grond van de Laureinsschool, wat een nauwe samenwerking bevorderde.¹⁹ De gar-

13 SAI, FM, nr. 42, Genealogische informatie, Laureins, Vander Meersch.

14 VAN LEEUWEN, J., *Het ontstaan en de ontwikkeling van de franciscaanse derde orde (1200-1520) met specifieke aandacht voor de Brugse gemeenschappen*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, dep. Geschiedenis, 1988, p. 5-9; DE VROEDE, M., *Kwezels en zusters: de geestelijke dochters in de Zuidelijke Nederlanden 17de-18de eeuw*. (Verhandelingen van de Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, Klasse der letteren, 152), Brussel, 1994, p. 162-163.

15 DE VROEDE, M., *Kwezels en zusters*, p. 166.

16 SAI, OCMW, 1310, Oorsprong en dotatie van de school, 1739.

17 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen van de school, 17e-18e eeuw, schoolreglement.

18 COLPAERT, H., *Korte geschiedenis van het lager onderwijs in Ieper*, Ieper, 1901 (Anastatische herdruk), 1996, p. 55-89.

19 SAI, Nieuwe Aanwinsten, 120, aankoopakte, 1652.

diaan van de recollecten, hervormde franciscanen, kreeg in het schoolreglement samen met de pastoor van Sint-Maartens de functie van directeur toebedeeld. Zij mochten deze taak pas opnemen na het overlijden van de stichters en de door hen aangestelde regentesen.²⁰ Enkele voorbeelden van de samenwerking: de kinderen moesten verscheidene erediensten in de recollectenkerk bijwonen; één van de paters kwam catechismuslessen geven in de kapel van de school; het klavecimbel van de school werd uitgeleend aan het klooster; de school kocht een stuk grond aan waarvan een deel afgestaan werd aan het klooster om er een nieuwe toegangsweg aan te leggen.²¹

De voornaamste samenwerking met het Sint-Maartenskapittel situeerde zich op het gebied van de eucharistievieringen en het voordragen van meisjes om opgenomen te worden in de Laureinsschool. De pastoor van Sint-Maartens, de parochie waarbinnen de school gevestigd was, kon zelf een kandidate voorstellen om een vrijgekomen plaats in de school in te vullen. Verder controleerde hij, samen met de gardiaan van de recollecten, de rekeningen.²²

Het personeel

Catharine Laureins was reeds overleden toen de school officieel door de stad werd erkend. Haar zus Joanne en haar tante Marie-Jeanne Vander Meersch waren de eerste twee regentesen. Zij combineerden de functies van directeur en schoolvrouw en hadden het volledige beleid in handen.²³ Ze benoemden nog twee regentesen die na het overlijden van de stichters in dienst zouden komen. Na hun overlijden zouden de directeurs vermeld in het schoolreglement in functie treden. Van dan af werd er ook een afzonderlijke schoolvrouw benoemd en verdween de functie van regentes.²⁴

20 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen van de school, schoolreglement, 1657. I CAP. Voorwoord.

21 SAI, OCMW, 1310, Regeling van de bevoegdheden van de geestelijke directeurs van de school, 1739-1742.

22 Ibidem.

23 SAI, OCMW, 1306, Oorsprong en dotatie van de school, 1739.

24 Ibidem.

Het eerste kapittel in het schoolreglement werd volledig besteed aan de functieomschrijving van de directeurs. Dat waren *ex officio* de pastoor van Sint-Maartens en de gardiaan van de recollecten. Zij stonden onder toezicht van de bisschop van Ieper en de stadsmagistraat.²⁵ Hun taken werden als volgt beschreven: “Ten eerste sullen de voors. directeurs tot de huyselijcke regeringhe deser schole, stellen een schoolvrauwe of meestresse (...)”. Deze vrouw moest steeds een geestelijke dochter zijn, behorend tot de derde orde van Sint-Franciscus. “Ten II sy sullen oock stellen een onderschoolvrouwe of medehulpster der schoolvrauwe om de kinders in de schole te helpen leeren en een maerte om het huyswerck te doen”. Voor deze functies hadden competente meisjes uit de Laureinsschool zelf voorrang. De directeurs waren ook verantwoordelijk voor het aanvaarden van kinderen in de school. Verder staat genoteerd dat “het sal de voors. Directeurs believen eens ter maendt of immers eens ter twee of drij maenden t’ saemen te komen in de schole om te confereren over de regeringhe der selve (...)”. Bij die gelegenheid werd er ook gedelibereerd over straffen aan ongehoorzame kinderen. Ten slotte “sullen de directeurs vermoghen te stellen eenen ontfangher van het incomen der goederen deser schole”. De ontvanger moest een recollect zijn of iemand anders die ervoor geschikt was. Voor elke functie was een vast salaris voorzien, maar iedereen kon er vrij voor kiezen om gratis te werken.

De ontvanger moest alle inkomsten van de school ontvangen en bijhouden, zowel inkomsten uit schenkingen als uit het werk van de kinderen.²⁶ Alle beslissingen inzake vastgoed “sullen geschieden met communicatie en goetvindinghe van de directeurs”. De ontvanger kon dus nooit zelfstandig handelen. Bovendien “sal hij jaerlijx naer paesschen pertinente rekeninghe bewijs en de reliqua doen van allen ontfanck en uytgheven aen de directeurs in de presentie van eenen ghedeputeerden uyt het corpus van d’heeren magistraet deser stede (...)”. Hij mocht geen aalmoezen geven met het geld of de goederen van de school, behalve dan aan de recollecten, wat eens te meer de sterke band tussen de school en de paters illustreert.

25 Dit en verder is gebaseerd op SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, schoolreglement, 1657, CAP. I.

26 Dit en verder is gebaseerd op SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, schoolreglement, 1657, CAP. II.

De voornaamste functie van de schoolvrouw was “de huyselijcke directie en gouverne soo van de schole als van het menagie of huyshouden (...)”.²⁷ Ze had de dagelijkse leiding in handen en verdeelde het werk tussen het lager personeel zoals de onderschoolvrouw en de meid. Bovendien was ze ook bevoegd over de kinderen: “Sy sal het werck van alle de dochterkens deser schole ordonneeren, hun schere-werck gheven, penitentie stellen, de neirstighe speelgelt gheven etc. ordonneren wat boeck een ieghelijck sal leeren wat materie schrijven etc.”. De schoolvrouw was meestal diegene die het onderwijs verzorgde, eventueel bijgestaan door de onderschoolvrouw. De schoolvrouw droeg verder ook de sleutels van de voorraadkast bij zich. Ze kreeg, indien gewenst, een salaris van acht ponden groten Vlaams. Alles wat ze verdiende met kantklossen was ten bate van de school. De schoolvrouw beschikte over een klein budget waarmee ze dagelijkse aankopen kon doen. Ze moest haar uitgaven wel verantwoorden bij de ontvanger. Hiervoor hield ze een soort kasboek van uitgaven voor het “menage” bij. Verscheidene van deze kasboeken zijn bewaard: ze bevatten een schat van informatie over de voeding en de dagelijkse onkosten van de school.

De onderschoolvrouw stond onder rechtstreeks gezag van de schoolvrouw. Ook zij kreeg de gewone schoolkost te eten. Haar jaar-salaris bedroeg zes ponden groten Vlaams. De opbrengst van de verkoop van haar kantwerk kwam toe aan de school. Zij moest ook “met de schoolvrauwe en maerte de kinderen kemmen, kuysschen, hunne cleederen vermaecken etc. waer in sij van de meeste dochterkens sullen gheholpen worden.” In het huishouden mocht zij zich niet moeien (sic) behalve als de schoolvrouw haar dat opdroeg.

Ten slotte was er nog een meid: “De maerte van desen huys of schole sal al het huyswerck doen, na ordonnantie der schoolvrauwe, als koken, schotelen waschen, ‘t huys kuysschen etc.”.²⁸ Als salaris ontving ze vier ponden groten Vlaams. De opbrengst van haar arbeid ging ook naar de school. Verder “sal sy de dochterkens leeren menagie wercken doen na d’ordonnantie der schoolvrauwen de welcke bij des selfs Ordon. de maerte oock sullen helpen, dies van noode sijnde.”

27 Dit en verder is gebaseerd op SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, schoolreglement, 1657, CAP. III.

28 Ibidem, CAP. IV.

Op basis van verschillende bronnen konden lijsten opgesteld worden van het schoolpersoneel. Hoewel er veel lacunes zijn, werd toch duidelijk dat de vrouwen die de hoogste functies bekleedden, ook het langst in dienst bleven. De rotatie lag veel hoger bij de meiden.

Ondanks het groeiend aantal leerlingen, steeg het aantal personeelsleden in verhouding niet. In het begin van de achttiende eeuw waren er ongeveer twaalf meisjes in de school aanwezig. Zij werden verzorgd door één schoolvrouw en één meid. Circa 1780 telde de school zowat 40 meisjes. Eén meid, en twee schoolvrouwen stonden in voor hun opvoeding. In het begin van de negentiende eeuw werkten er vijf vrouwen in de school. Samen waren ze verantwoordelijk voor de opvoeding van zo'n 80 à 90 meisjes.²⁹

Samenvattend kan men stellen dat de organisatie en het personeelsbestand van de Laureinsschool te vergelijken waren met die van andere armenscholen uit dezelfde periode.³⁰

De leerlingen

Zoals in de meeste armenscholen in Ieper en in andere steden, was het de bedoeling om echt arme en verlaten kinderen in de school op te nemen. In de Laureinsschool konden dat kinderen van zowel soldaten en vreemdelingen, als van burgers van de stad zijn. Dit in tegenstelling tot de arme meisjesschool van Ieper waar enkel dochters van burgers opgenomen werden.³¹ Bij gebrek aan onderwijs, zo stelde het

29 Gebaseerd op zelf samengestelde lijsten van schoolvrouwen, onderschoolvrouwen, meiden en kinderen in TRIOEN, L., *De Laureinsschool*, cfr. Bijlagen.

30 COLPAERT, H., *Korte geschiedenis van het lager onderwijs in Ieper*, p. 58. BOUCKENOOGHE, H., *Meisjesopvoeding en seksongelijkheid. Het Gentse meisjesonderwijs tijdens het ancien régime*. (Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en oudheidkunde te Gent, XXIII), Gent, 1998, p. 152; p. 164. DE DONCKER, L., *De Kortrijkse arme meyskensschole Achter den Bergh (1608-1795)*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KU Leuven, dep. Geschiedenis, 1986, p. 18. VERHAEGHE, D., *De H. Geestschool of arme knechtjensschole. Studie van een wezenschool in de 17de en 18de eeuw te Kortrijk*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, dep. Geschiedenis, 1982, p. 42. VAN WEGENS, I., *Een godshuis voor arme knechtjes. Studie van een Oudenaardse armenschool (1647-1796)*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, dep. Geschiedenis, 1988, p. 27-29.

31 COLPAERT, H., *Korte geschiedenis van het lager onderwijs in Ieper*, p. 58.

schoolreglement, konden de arme kinderen hun brood niet verdienen en zwierven ze bedelend door de straten, wat hun zielenzaligheid in gevaar bracht.³²

Het ging dus niet noodzakelijk om weeskinderen. Uit het onderzoek naar de ouders van de meisjes bleek dat de meesten geen wezen of slechts half-wezen waren.³³ De meisjes die aanvaard werden, moesten minstens zeven en hoogstens tien jaar oud zijn. Deze leeftijd correspondeert met die in andere armenscholen. In de Laureinsschool werd daar echter soepel mee omgesprongen. Het jongste meisje dat aanvaard werd was nog maar twee jaar, terwijl de oudsten zestien à zeventien waren.³⁴

Verder waren er nog een aantal specifieke regels. De meisjes mochten geen ziekte of handicap hebben. Kinderen uit een overspelige relatie werden in principe - maar niet altijd in de praktijk - geweigerd. Dochters van familieleden of vrienden van de stichters hadden voorrang op de anderen.³⁵

Al deze reglementeringen golden zowel voor internen als voor externen. Of er ooit echt externe leerlingen op de school aanwezig zijn geweest, is moeilijk te achterhalen. Harde bewijzen zoals leerlinglijsten zijn er niet. Toch werd er in het schoolreglement een heel hoofdstuk aan hen gewijd. Er mag dus worden aangenomen dat de school toch minstens de intentie had om ook externen op te nemen.³⁶

Niet alle kinderen werden onderhouden met de inkomsten van de school. Er bestonden verschillende, door particulieren ingestelde beurzen waarvan arme kinderen konden genieten. Daardoor konden meer meisjes opgenomen worden dan de financiële draagkracht van

32 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, schoolreglement, 1657, CAP. VI, nr I: *de directeurs deser schole sullen ooghmerck nemen om te ontfanghen in den kost, wooninghe en cleederen deser schole d'alderarmste en verlaeteste dochterkens, soo van soldaeten en vremdelinghen als van borgheren deser stede, die bij faute van instructie niet en konnen en kunnen cost winnen, coopen, bedelen en diesvolghens meest perijckel lijden van hunne ziele zaligheydt.*

33 SAI, FM, Tome 118B - 129; en FC, Tome 38-46; parochieregisters van Boezinge, Brielen, Dikkebus, Elverdinge, Langemark, Vlamertinge, Voormezele en Zillebeke; De parochieregisters van de stad Ieper zijn niet bewaard; voor het gros van de kinderen kon hun afkomst niet nagegaan worden.

34 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, leerlinglijst.

35 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, schoolreglement, 1657, CAP.X.

36 Ibidem, CAP. XI.

de instelling toeliet.³⁷ In sommige instellingen, bijvoorbeeld in de Kortrijkse arme meisjesschool, moest er 'inkomgeld' betaald worden, maar niet in de Laureinsschool.³⁸ Soms verbleven er leerlingen terwijl er eigenlijk geen geld was voor hun onderhoud. Iemand moest dan voor de kosten opdraaien, in de meeste gevallen de pastoor. Soms ook betaalde de overgebleven ouder de school. De kosten verschilden en moesten betaald worden tot er in de school een plaats vrijkwam die de leerling dan kon innemen.³⁹

Het schoolreglement bepaalde niet alleen uitvoerig de intrede van de leerlingen, maar ook de manier waarop ze de school konden verlaten. Doorgaans vertrokken de meisjes tussen hun 18de en 22ste jaar. De directeurs en de schoolvrouwen beslisten wanneer een kind er klaar voor was om de deur uit te gaan. Ze moesten een bepaald werk kunnen leveren en de schoolvrouw moest zich ervan kunnen vergewissen dat het meisje op eigen benen kon staan.⁴⁰ Het was natuurlijk in het belang van de school dat de oudsten zo lang mogelijk bleven want hun kantproductie bracht het meeste op. De leerlingen die bleven tot de schoolvrouw hen klaar achtte voor het echte leven werden 'uitgesteld'. Dit wil zeggen dat de directeurs probeerden een onderkomen voor hen te vinden als dienstmeid of als zelfstandig kanklooster. Alle leerlingen die uitgesteld werden, kregen een nieuwe jurk en lijnwaad mee naar het goeddunken van de directeurs. De meisjes konden deze 'uitkering' verliezen indien ze ongehoorzaam waren.⁴¹

Niet alle leerlingen bleven tot hun 'uitstelling'. De meesten vertrokken vroeger, waardoor ze geen recht hadden op een uitzet. Enkelen overleden of liepen weg. De manier waarop ze de school verlieten, werd meestal aangeduid op de leerlingenlijst.⁴² Vele meisjes ver-

37 SAI, OCMW, 1325, Losse nota over beurzen, 1709-1736.

38 DE DONCKER, L., *De Kortrijkse aarme meyskensschool*, p. 104-105.

39 SAI, OCMW, 1324, Aanvragen en brieven, 1660-1789. Bijvoorbeeld: De meisjes Walewein kwamen in 1711 op school. In juni van datzelfde jaar verliet Genovevia Van Ghem de school. Josephine Walewein kon haar plaats innemen. Een jaar later kwam Trese Walewein in de plaats van Elisabetta Pinseel. SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, Leerlingenlijsten en SAI, OCMW, 1356-1362, Rekeningen, 1709-1795.

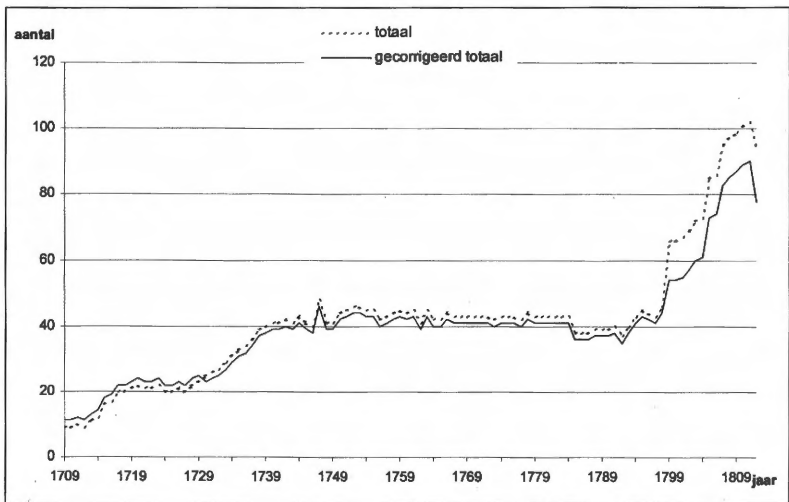
40 SAI, OCMW, 1310, Regeling van de bevoegdheden van de directeurs, 1739-1742.

41 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, Schoolreglement, 1657, CAP. VI, Nr. VIII.

42 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, leerlingenlijst.

lieten uit eigen wil vroegtijdig de school. Dit werd aangeduid met de vermelding 'uitgegaan'. Als reden daarvoor werd onder andere vermeld dat ze opnieuw bij de ouders gingen wonen of als meid gingen werken. Het is echter ook mogelijk dat ze van school gestuurd werden omwille van wangedrag of omwille van gezondheidsredenen.⁴³

Het aantal kinderen in de Laureinsschool kende een grote evolutie. De school werd oorspronkelijk (in 1657) gesticht om er twaalf arme meisjes te onderhouden.⁴⁴ Voor deze periode is dit geen ongevoelbaar aantal. In de loop van de jaren steeg het aantal leerlingen voortdurend. Circa 1720 waren er ongeveer 24 leerlingen. Tegen 1740 was dit aantal al bijna verdubbeld tot een veertigtal. Bij de eeuwwisseling telde de school ongeveer 60 leerlingen. De maximale bezetting van de school lag in 1810 op om en bij de 100 kinderen.⁴⁵ Toen de Laureinsschool in 1812 definitief gesloten werd, moesten minstens 50

Aantal leerlingen in de Laureinsschool. Deze grafiek werd opgesteld aan de hand van de leerlingenlijsten.^s

43 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, leerlingenlijst.

44 SAI, OCMW, 1303, Bevestiging van de stichting, 1657.

45 TRIOEN, L., *De Laureinsschool*, p. 61: op de grafiek is de evolutie van het leerlingenaantal duidelijk te zien.

meisjes een nieuw onderkomen zoeken. De Zuidelijke Nederlanden kregen in deze periode te kampen met economische achteruitgang, een zware sociale crisis en politieke instabiliteit. Dit alles leidde tot verpaupering onder de grote massa.⁴⁶

De leerlingenlijsten werden niet altijd even nauwkeurig en uitgebreid bijgehouden, waardoor het niet voor alle meisjes mogelijk was om de plaats van herkomst te achterhalen. Wel konden we vaststellen dat de meesten uit de stad Ieper of uit één van de huidige deelgemeenten kwamen. Opvallend is dat sommige kinderen afkomstig waren uit Frans-Vlaanderen, Wallonië en zelfs Nederland.⁴⁷ De school had via een beurstichting van een schoolvrouw connecties met Frans-Vlaanderen. De Nederlandse kinderen waren meestal dochtertjes van Hollandse soldaten die in Ieper gestationeerd waren na het sluiten van het barrièretraktaat in 1715. Waar de Waalse kinderen vandaan kwamen, is onduidelijk.

Het schoolreglement van 1657 licht ons gedetailleerd in over de dagindeling. Er werd meteen een duidelijk onderscheid gemaakt tussen werkdagen en feestdagen.⁴⁸ De lengte en de intensiteit van de werkdagen werden bepaald door het seizoen en door de kerkelijke feesten.⁴⁹ Van een vakantieperiode was geen sprake. Het schoolreglement maakte een onderscheid tussen de groten (waarschijnlijk de meisjes die ouder waren dan 14 en al gecommuniceerd hadden) en de kleintjes.

In de zomermaanden werden de leerlingen gewekt om vijf uur. In de winter varieerde het uur van opstaan tussen zes en half zeven. Ten laatste om acht uur moesten ze klaar zitten in de klas om aan het werk te gaan of de lessen te volgen. De middagpauze begon om twaalf uur. Om half twee keerden de meisjes terug naar de klas. Het avondmaal vond plaats om zeven uur. De kinderen mochten nooit langer opblijven dan negen uur. De jongsten gingen vroeger slapen dan de ouderen, die ook het langst moesten werken. In de winter gebeurde dit bij

46 VAN DAMME, D., *Armenzorg en de staat*, Gent, 1990, p. 174, p. 264 en p. 269.

47 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, leerlingenlijst.

48 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, Schoolreglement, 1657, CAP.VIII.

49 In het schoolreglement heeft men het nooit over 'schooldagen', wel over 'werkdagen', wat typisch is voor het discours over armenonderwijs in de zeventiende eeuw.

kaarslicht, wat zeer slecht was voor de ogen. De kleintjes waren hiervan vrijgesteld.

Op zon- en feestdagen moesten de kinderen niet werken. Op deze momenten was er extra veel aandacht voor religie.⁵⁰ Dit was zeker zo op alle feesten van Onze-Lieve-Vrouw, Portiuncula en Sint-Franciscus (de patroonheilige van de school) en op alle grote kerkelijke feesten zoals Kerstmis en Pasen. Een belangrijke dag voor de Ieperse kantwerksters die vreemd genoeg niet vermeld werd in het reglement, was Klein Sacramentsdag (de tweede donderdag na Pinksteren). Deze dag was een echte feestdag, waarbij de school versierd werd, de collectebus rondging en de leerlingen een uitje maakten naar het platteland.⁵¹ De meeste andere Vlaamse steden vierden Sint-Anna als patroonheilige van de kantwerksters.

De dagindeling zag er op feestdagen enigszins anders uit dan op werkdagen. De kinderen mochten wat later opstaan. De dag werd gevuld met kerkdiensten, catechismuslessen en spelen. Het schoolreglement spiegelt ons een ideale situatie voor. Een normatieve bron suggereert vaak dat er tegen de regel gezondigd werd. Het is dan ook waarschijnlijk dat de dagindeling in de praktijk iets soepeler was dan voorgeschreven. Veel was ook afhankelijk van de interpretatie van de regelgeving door de leidinggevende personen in de instelling.

Het onderwijs in een armenschool beperkte zich vaak tot arbeids-training. In de Laureinsschool was het in elk geval de bedoeling de arme meisjes ook een schoolse opleiding te geven in enkele algemene vakken zoals lezen, schrijven en godsdienst.

In de Laureinsschool leerden de meisjes kanttlossen van de schoolvrouw en de onderschoolvrouw.⁵² Dit was niet in elke arme meisjesschool zo. In sommige scholen waren er aparte leerkrachten voor het kanttlossen. Om te kunnen werken moesten de meisjes een

50 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, Schoolreglement, 1657, CAP.X.

51 STALPAERT, H., *West-Vlaamse kantwerkstersfolklore*, Kortrijk, 1955, p. 26-27. BLYAU, A. en TASSEEL, M., *Iepersch oud Liedboek*. Brussel, 1962, p. 39. BAERT-VANDENBERGHE, M. (ed.), *De kracht van het kleine; van Mariaschool tot Immaculata-instituut*, Ieper, 2001, p. 53.

52 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, Schoolreglement, 1657, CAP.IX. nr. I. De schoolvrauwe of onderschoolvrauwe sullen aen de dochterkens deser schole elck syn scherrewerck gheven soo voor als na middagh (...).

kantkussen, klosjes en garen hebben. Vervolgens hadden ze ook een patroon nodig, getekend op een stuk perkament, karton of papier, dat met spelden op het kussen werd vastgeprikt. In het handboek van schoolvrouw Josephine Vandermeersch (1772-1792) staan de kosten voor de kantschool zorgvuldig en gedetailleerd genoteerd. Bijvoorbeeld in september 1772: “Veure vullen van spellewerckcussens”; in juni 1773: “incoop van parquementen, spellewerck, pampier”; in oktober 1773 “Incoop van spellen ende pampier”; in september 1775: “reparatie spellewerckcussens”.⁵³

Ook de lichtinval was van groot belang. Overdag kon een kantwerkster bij zonlicht werken. ‘s Avonds en ‘s winters moest ook bij kunstlicht gewerkt worden. Voor de kaars of de petroleumlamp werd dan een glazen bol gezet, die met water gevuld werd om de lichtstraal te versterken en te verspreiden.⁵⁴ Volgens de boedelinventaris uit 1798 was er in het leslokaal van de Laureinsschool een ingebouwde kast waar dergelijke glazen bollen bewaard werden.⁵⁵

Het belang van het kantonderwijs mag niet onderschat worden. Voor de meisjes was het aanleren van kantklossen een soort levensverzekering. Eenmaal ze op eigen benen kwamen te staan, konden ze daarmee hun brood verdienen. De lonen lagen wel laag, maar het was beter dan niets. Soms kregen de meisjes een deel van de opbrengsten rechtstreeks in handen. Schoolvrouw Josephine Vandermeersch vermeldde regelmatig in haar handboek een uitkering van “winnige aen de kijnders” of “dringhelt aen de kijnders”. Een exact bedrag is echter niet vast te stellen omdat de kosten hiervan steeds samengeteld werden met andere huishoudelijke uitgaven.⁵⁶ In andere documenten werd nooit melding gemaakt van betaling van de kinderen. Volgens het schoolreglement ging de winst van het kantwerk van de meisjes volledig naar de school zodat de kinderen met dat geld onderhouden konden worden. Wel mocht hun een soort geldprijs toegekend worden als ze goed gewerkt hadden.⁵⁷

53 SAI, OCMW, 1411, Handboek van Josephine Vandermeersch, 1772-1791.

54 DE KOK, H., *Kant in het Turnhoutse dialect, uit het dialectwoordenboek van Jos Aerts*, in: *Taxandria*, nieuwe reeks LVI, 1-2, 1984, p. 144.

55 SAI, OCMW, 1317, Inventaris van de goederen van de school, 21 messidor jaar VI (9 juli 1798).

56 SAI, OCMW, 1411, Handboek van Josephine Vandermeersch, 1772-1791.

57 SAI, OCMW, 1340, Schoolreglement, CAP. II, I en CAP. XI, III.

Kantklossen veronderstelde een zekere scholing. Het duurde een aantal jaren voor een leerling een kantstukje voor de markt kon produceren. Voor kantkooplieden was dit geen probleem want de meisjes werden opgeleid in een kantschool. De verkoop van het werk van de kinderen leverde de school heel wat op. In de achttiende eeuw haalde de school 10 à 20 % van haar inkomsten uit de verkoop van kant.⁵⁸

Men kan de vraag stellen of de meisjes uitgebuit werden in de kantscholen. Enerzijds moesten ze onbetaald lange dagen werken en werden ze voortdurend aangespoord tot grotere productie. De kinderen leefden sober en werden zeer streng opgevoed. De menselijke warmte van het huisgezin ontbrak volledig. Anderzijds kregen ze kost en inwoning in de school. Als ze medische verzorging nodig hadden, dan kwam de chirurgijn en werden er medicijnen aangekocht. De kinderen woonden in een huis en hadden altijd een dak boven hun hoofd. Bovendien genoten ze een minimum aan scholing. Ze leerden een beroep aan waarmee ze later eventueel hun eigen brood konden verdienen. Echt arme meisjes die anders veroordeeld waren tot de bedelstaf, kregen op deze manier toch merkbaar betere kansen in het leven. Over de behandeling van de kinderen door de schoolvrouw blijven we wel in het ongewisse.⁵⁹

Over de pedagogische opvattingen in deze periode zijn maar heel schaarse gegevens voor handen. In het schoolreglement werd één kapittel gewijd aan het onderwijs.⁶⁰ De schoolvrouw of onderschoolvrouw moest de meisjes werk geven, zowel in de voor- als in de namiddag. De kinderen die goed werkten, konden eventueel wat "speelgeld" krijgen. Soms kregen ze op zondag ook wat zakgeld. Hiermee werd de competitie tussen de leerlingen verhoogd want zij die slecht gewerkt hadden, konden daarvoor gestraft worden en kregen zeker geen geld.

Volgens de inventaris van de school was er maar één groot klaslokaal.⁶¹ Alle meisjes kregen dus samen les. Waarschijnlijk werkten de

58 TRIOEN, L., *De Laureinsschool*, p. 72.

59 Over misbruiken in andere armenscholen, zie: DE VROEDE, M., *Kwezels en zusters*, p. 172-174.

60 Gebaseerd op SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, Schoolreglement, 1657, CAP. IX.

61 SAI, OCMW, 1317, Inventaris van de goederen van de school, 21 messidor jaar VI.

oudere leerlingen zelfstandig terwijl de schoolvrouw, eventueel geholpen door de onderschoolvrouw, de kleintjes en de nieuwe meisjes hielp.

De schoolvrouw stond ook in voor het onderwijs in de algemene vakken. Zij mocht "ordonneren wat boeck een ieghelijk sal leeren, wat materie schrijven, etc."⁶² Eventueel kon ze geholpen worden door een onderschoolvrouw. Rekenen behoorde niet tot het onderwijsprogramma van de meisjes. In jongensscholen werd dit vaak wel onderwezen. Het algemeen onderwijs vond waarschijnlijk plaats in dezelfde ruimte als waar ze kantklosten. In de rekeningen en in de handboeken van de schoolvrouwen zijn pas vanaf 1771 sporen terug te vinden van schoolmateriaal. Regelmatig werden papier, pennen en inkt aangekocht. Schoolboeken verschijnen maar op de lijst vanaf 1792. In oktober van dat jaar werd voor vier pond, vier schellingen boeken aangekocht en in november nog eens voor vijf schellingen.⁶³ Om welke titels het precies ging, is onbekend. Verondersteld mag worden dat de Laureinsschool dezelfde boeken gebruikte als de andere armenscholen.

In de achttiende eeuw was het onderwijs vooral hoofdelijk. Dit wil zeggen dat de schoolvrouw zich met één leerling bezig hield terwijl de anderen een taak oplosten of elkaar instrueerden.⁶⁴ Elk kind werkte dus op zijn eigen tempo en moest een paar keer per dag zijn les gaan opzeggen bij de leerkracht. Niet alle leerlingen kregen dezelfde boeken in handen.⁶⁵ De jongeren leerden maar schrijven nadat zij konden lezen. Het is niet onwaarschijnlijk dat sommige leerlingen nooit aan schrijven toekwamen.⁶⁶

Voor het leesonderwijs waren allerlei boeken, meestal met godsdienstige en belerende inhoud, beschikbaar. De twee belangrijkste waren het ABC-boekje en de catechismus.⁶⁷ Het meest gebruikte leer-

62 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, Schoolreglement, 1657, CAP. III.

63 SAI, OCMW, 1414, Journaal inkomsten en uitgaven van Marie-Threse Speelman, 1791-1792.

64 DE DONCKER, L., *De Kortrijkse aarme meyskensschole*, p. 136.

65 PUT, E., *Schoolboeken in de Nieuwe Tijd: status quaestionis en perspectieven voor verder onderzoek*. In: *Historica Lovaniensia*, nr. 221, Leuven, 1988, p. 115.

66 DE VROEDE, M., *Kwezels en zusters*, p. 168.

67 PUT, E., *Schoolboeken in de Nieuwe Tijd*, p. 115-116.

boek was de catechismus, die zeer moeilijk was voor beginnende lezers.⁶⁸ Het ABC-boekje bevatte een alfabet in kleine letters, in kapitalen en eventueel zelfs in verschillende lettertypes. Het tweede deel bestond uit verbindingen van een klinker en een medeklinker of omgekeerd. Uiteindelijk stonden er eenvoudige korte woordjes.⁶⁹ Na het alfabet volgden een onzevader, een weesgegroet en andere gebeden. Oorspronkelijk verscheen dit boekje in het Latijn, maar vanaf de achttiende eeuw ook in de volkstaal.⁷⁰ Naast deze basisboeken, was er een ruime keuze uit andere lectuur: oudtestamentische verhalen, moraliserende traktaatjes, volksboeken en levensverhalen van Onze-Lieve-Vrouw en Christus.⁷¹

De schoolvrouwen hadden ook aandacht voor de morele opvoeding van de hun toevertrouwde meisjes. "Sy sullen groote sorghe draghen dat niemant sweire, den anderen en toenaemt achterclap of onsuivere woorden en spreke weerelsche liedekens en singhe, vechte of andersins eenige verergheringhe en gheve of beletsel". Indien ze dergelijke overtredingen toch begingen, dan werden ze gestraft met een schorsing of een wegzending. Voor dergelijke zware straffen was wel de instemming van de directeurs vereist.⁷²

De straffen werden nergens opgetekend. Lijfstraffen komen al helemaal niet voor in de documenten. Nochtans was dit een normale praktijk in sommige andere armenscholen.⁷³ Soms werkte de leerkracht op het eergevoel door het kind een ezelskop op het hoofd te zetten of een bord om zijn hals te hangen. Er werd niet alleen gestraft, maar ook beloond. In bepaalde armenscholen gaf men prijzen voor wie het mooiste kon lezen en schrijven.⁷⁴ Hierover zijn geen gegevens beschikbaar voor de Laureinsschool, maar waarschijnlijk werd het systeem van straffen en belonen van de kantwerkschool ook toegepast in de algemene opleiding.

68 BARBRY, R., *De Ieperse zondagsschool "De Looie", 1721-1799*, in: VAN ACKER, J. (ed.), *Wevend aan het verleden. Liber amicorum O. Mus*, Veurne, 1992, p. 34-36.

69 COLPAERT, H., *Korte geschiedenis van het lager onderwijs in Ieper*, p. 23-24.

70 PUT, E., *Schoolboeken in de Nieuwe Tijd*, p. 116.

71 *Ibidem*, p. 117.

72 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, Schoolreglement, 1657, CAP. IX, Nr. IV

73 DE DONCKER, L., *De Kortrijkse aerme meyskensschole*, p. 140.

74 BOUCKENOOGHE, H., *Meisjesopvoeding en sekseongelijkheid*, p. 233.

De katholieke kerk drukte een zware stempel op de armenscholen. Elke dag was 'doordrenkt' van godsdienst. Op werkdagen moesten de kinderen een aantal gebeden opzeggen en leerden ze lezen in godsdienstige boekjes. Op feestdagen brachten ze een groot deel van de dag in de kerk door. Daarnaast kregen ze nog catechismusonderwijs van een pater recollect. Gebeden en de catechismus werden op het gehoor aangeleerd. De leerkracht las een stuk voor en de leerlingen herhaalden. Door het eindeloos repeteren van dezelfde zinnen konden de kinderen uiteindelijk alles memoriseren

Net als in de andere zondagsscholen werden de meisjes gemotiveerd door het uitdelen van prijzen. Deze konden bestaan uit kleren of uit godsdienstige prullaria.⁷⁵ In 1667 besteedde de schoolvrouw van de Laureinsschool al vijf pond aan prijzen voor de catechismus. Tussen 1704 en 1706 kocht ze jurken, kousen, schoenen en hemden ten bedrage van 29 ponden groten Vlaams 17 schellingen en 8 denieren. In 1706 gaf ze ruim twee pond uit aan "diversche groote ende cleene molleurekens, beldekens ende perquement santiens, cruyeskens ende andere". Ook in 1737 konden de meisjes beeldjes winnen. De gemiddelde jaarlijkse uitgave voor de catechismusprizen bedroeg vijf ponden.⁷⁶

Dagelijkse zorgen

De rekeningen informeren ons uitvoerig over de levensmiddelen die aangekocht werden door de school.⁷⁷ Ze bevatten een speciale rubriek voor de uitgaven voor graan, boter en vlees. Dit kan erop wijzen dat deze drie de grootste kost waren in het totale voedingspakket.

Jammer genoeg is er geen iconografisch materiaal bewaard om het uniform van de meisjes van de Laureinsschool te illustreren. Het uniform van de meisjes werd wel uitvoerig beschreven in het schoolreglement.⁷⁸ Op gewone schooldagen droegen de internen een asgrijs

75 COLPAERT, H., *Korte geschiedenis van het lager onderwijs in Ieper*, p. 75-84 en p. 66-72. BARBRY, R., *De Ieperse zondagsschool*, p. 31-32.

76 SAI, OCMW, 1356-1362, Rekeningen, 1709-1795.

77 Wat volgt is, tenzij anders vermeld, gebaseerd op. SAI, OCMW, 1356 -1363, Rekeningen, 1709-1795 en 1368-1377, Kwijtschriften, allerlei.

78 Volgende beschrijving is gebaseerd op. SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle eigendommen, Schoolreglement, 1657.

lijfje van laken en een blauwe rok met blauwe voering. Om te werken en naar school te gaan, hadden ze bovendien een blauwe voorschoot uit lijnwaad⁷⁹. Op feestdagen ruilden ze deze plunje in voor een lijfje uit serge⁸⁰ met een rok van dezelfde kleur. De rok had een blauwe voering. Verder hadden ze ook nog een voorschoot van groene of blauwe saai⁸¹ om naar de kerk te gaan. De kleuren waren typerend voor de Laureinsschool. Ook elders kregen de kinderen een uniform in de kleuren van de instelling.⁸²

De kleermaker van de Laureinsschool naaide niet alleen nieuwe kleren, hij lapte ook de oude op zodat ze opnieuw gedragen konden worden.⁸³ Waarschijnlijk voorzag de school hem van materiaal want in de rekeningen komen veelvuldig aankopen van lijnwaad en andere stoffen in de kleuren van de school voor.⁸⁴

Uit de kwijtschriften voor medicijnen valt heel wat af te leiden over de meest voorkomende aandoeningen. De geneesheer schreef tientallen soorten pilletjes, zalven en siroop voor.⁸⁵ Kantwerksters hadden een zeer goed zicht nodig om de fijne draadjes waarmee ze werkten te kunnen onderscheiden. Het werken in slecht verlichte ruimtes veroorzaakte vaak gezichtsproblemen. Onder meer basilicum werd gebruikt om onduidelijk zicht te verbeteren.⁸⁶

Heel wat kinderen hadden ook last van maag en darmen, monden en hoofdpijn. Tandcaries kwam veelvuldig voor. De enige oplossing was meestal de tand te laten trekken.⁸⁷ Heel wat medicijnen werden aangewend om schurft te bestrijden. Deze besmettelijke huidziekte die jeuk veroorzaakt, kwam blijkbaar heel vaak voor. De ingrepen van de dokter of chirurgijn waren meestal beperkt. In 1704 paste hij een aderlating toe op één van de meisjes. In 1706 moest een beenbreuk

79 Lijnwaad is een lichte stof gemaakt van vlas.

80 Serge is een licht gekeperde stof.

81 Saai is een lichtere vorm van laken vervaardigd met goedkope wol.

82 VAN WEGENS, I., *Een godshuis voor arme knechtjes*, p. 102. BOUCKENOOGHE, H., *Meisjesopvoeding en sekseongelijkheid*, p. 173, p. 175.

83 SAI, OCMW, 1380, Kwijtschriften van de kleermaker.

84 SAI, OCMW, 1356-1358, Rekeningen, 1709-1738.

85 SAI, OCMW, 1389, Kwijtschriften voor medicijnen.

86 VANDENBUSSCHE, L., *Onze volkstaal voor kruiden en artsenijen*, Langemark, 1978, nr. 1775.

87 BUREMA, L., *De voeding in Nederland van de Middeleeuwen tot de twintigste eeuw*, Assen, 1953, p. 123.

gezet worden. Vanaf 1772 zijn er in de kwijtschriften regelmatig uitgaven voor een gips te vinden.⁸⁸

Ernstige ziekte van één van de leerlingen bracht af en toe wat veranderingen mee in het dagelijks leven. Als een meisje heel koortsig was, nam de school iemand in dienst om bij haar te waken en haar te verzorgen. In oktober en november 1775 werd de hulp ingeroepen van de weduwe Gos om voor de zieke kinderen te zorgen. In augustus 1778 en 1779 snelde Ysabelle Wannan ter hulp. Blijkbaar had de school dan ook te kampen met een besmettelijke ziekte. Nochtans zijn er in die jaren geen kinderen gestorven.

Eén keer, in 1706, kregen de zieke kinderen wijn. Het was de gewoonte om bij een ernstige ziekte wijn te drinken en veel vlees te eten.⁸⁹ Zieke kinderen werden dus geenszins aan hun lot overgelaten. Indien nodig werd een dokter of een chirurgijn erbij gehaald. Als de geneeskunde niet hielp, dan werden hogere machten ingeschakeld. In 1704 en 1705 gingen twee meisjes tot bij Sint-Marcoen⁹⁰ in Rijsel om er een offer te brengen in de hoop te genezen.⁹¹

Preventie van ziektes begint bij een goede hygiëne. Ook het schoolreglement van 1657 besteedde daar al aandacht aan. De meisjes zouden zich moeten wassen op zaterdagnamiddag in de winter of na het Lof van Onze-Lieve-Vrouw in de zomer. De schoolvrouw, de onderschoolvrouw en de grotere leerlingen hielpen de jongeren. Hun haar werd ook gewassen en gekamd.⁹² Of dit effectief ook zo gebeurde, is nog maar de vraag.

Ondanks alle goede zorgen kreeg de Laureinsschool tijdens de achttiende en negentiende eeuw af te rekenen met ruim dertig sterf-

88 SAI, OCMW, 1389, Kwijtschriften voor medicijnen.

89 BUREMA, L., *De voeding in Nederland*, p. 210.

90 Sint-Marcoen was een heilige benedictijner abt (490-558). Hij gaf koningen de macht om 'koningszeer' te genezen. Hij werd begraven in Reims en later overgebracht naar Corbeny. Hij wordt op verschillende plaatsen vereerd. VAN DER MEER, P.; BAUR, F.; ENGELBREGT, L., *De Katholieke Encyclopaedie*, dl. 17, kol. 238, Antwerpen, 1953.

91 "Betaelt voor een vande kijnders om te gaen naer rijssel dienende den H. Marco teghen haere quaelen met offeren van eenigh was; twee schellingen en zes denieren." Deze en volgende gegevens zijn gebaseerd op SAI, OCMW, 1356-1362, Rekeningen, 1703-1795.

92 SAI, OCMW, 1340, Terrier van alle cigendommen, Schoolreglement, 1657, CAP. IX, Nr. VII.

gevallen onder de kinderen. Op een totaal aantal leerlingen van 352 komt dit neer op 9 à 10% van de schoolpopulatie. Voor een periode waarin nog veel besmettelijke ziekten voorkomen, is dit geen slecht cijfer.

De school werd gesticht in een woonhuis in de Diksmuidstraat te Ieper. Veel armenscholen zijn klein begonnen en verhuisden daarna naar een grotere woning of een ander gebouw. De Laureinsschool bleef altijd in het oorspronkelijke gebouw, maar in de loop van de tijd werden er wel een nieuwe vleugel en een kapel bijgebouwd. De oorspronkelijke site werd volledig vernield in de Eerste Wereldoorlog. Jammer genoeg is er weinig iconografisch materiaal bewaard van voor die periode. Er bestaan alleen foto's van de barokke voorgevel van de Portiunculakapel.

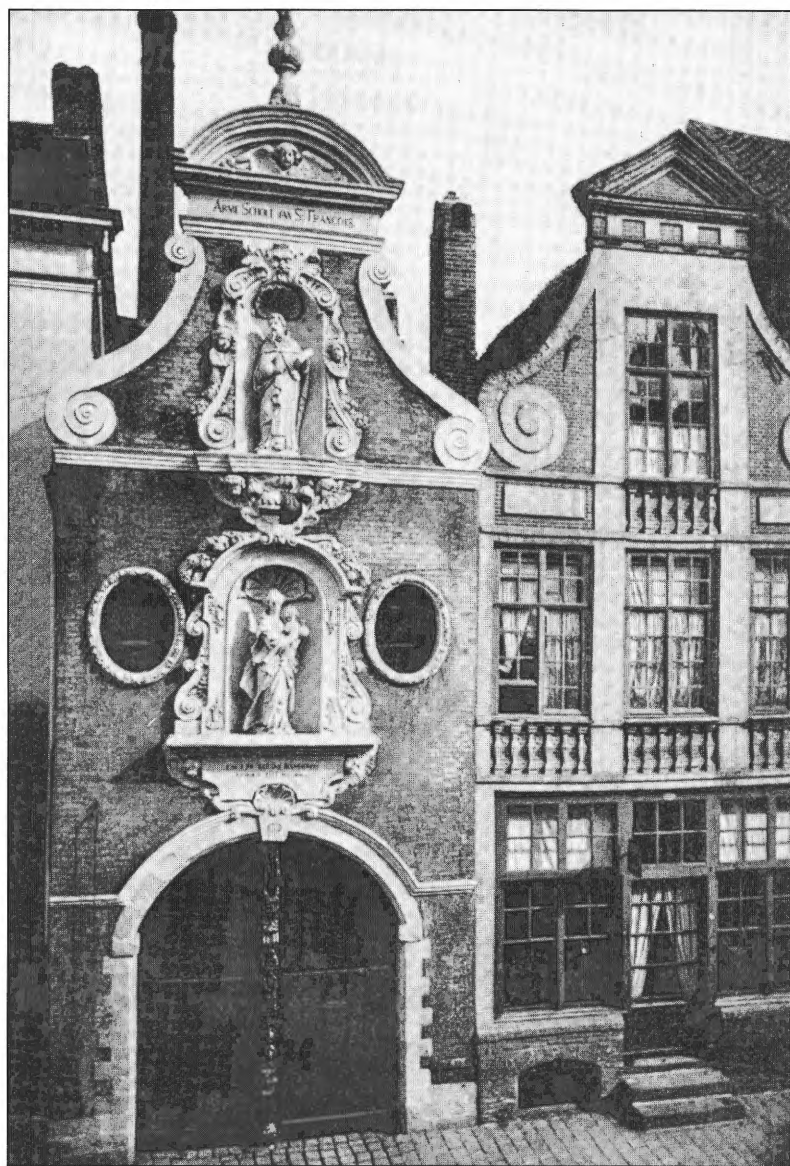
Over het algemeen was de Laureinsschool praktisch, maar eenvoudig ingericht. De meisjes sliepen allemaal samen in één kamer, eventueel per twee in één bed. Ze hadden een strozak, lakens en dekens. Op de deur van de kinderkamer zat een stevig slot. Het is mogelijk dat de deur afgesloten werd bij het slapengaan, zodat de kinderen niet konden weglopen. In de kamer hing ook een bel die waarschijnlijk gebruikt werd om ze te wekken.⁹³ Ook de kamers van het personeel beschikten over een gelijkaardig gamma aan meubelen. In de eetzaal aten de kinderen aan lange tafels. De schoolvrouw had haar eigen eetplaats. Dit was de enige luxueuze kamer in de school. Zij fungeerde waarschijnlijk ook als kantoor.

De moeite waard om te vermelden is de aanwezigheid van een klavecimbel. Op 10 augustus 1720 leenden de paters recollecten het uit om de organist op te leiden. Later werd het instrument terug bezorgd.⁹⁴ Het klavecimbel werd misschien gebruikt tijdens de missen of om te musiceren in de klas. In de inventarissen van het einde van de eeuw is geen sprake meer van dit dure instrument.⁹⁵

93 SAI, OCMW, 1317, Inventaris van de roerende goederen, 21 messidor jaar VI en 30 juli 1811.

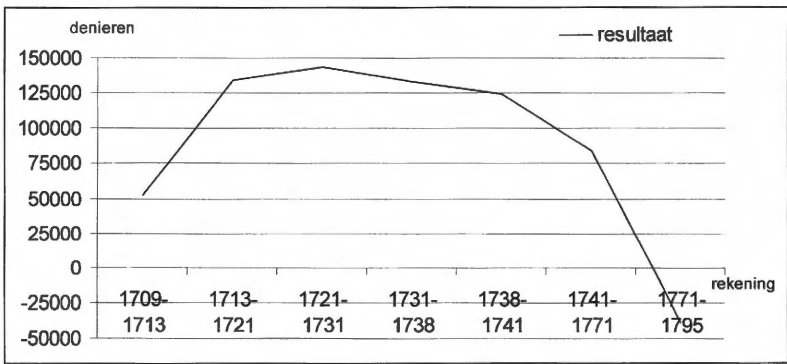
94 APB, Fasc. 14, nr. 7, attestatie, 1720.

95 SAI, OCMW, 1317, Inventaris van de roerende goederen van de school, 16 messidor, jaar VI (4 juli 1798) en 30 juli 1811.

Gevel van de Portiunculakapel in 1914. (Ontleend aan: O. Mus, *Inventaris van het Archief van de Commissie van Openbare Onderstand Ieper*, Ieper, 1972, p. 321)

Het was natuurlijk van groot belang voor het voortbestaan van de school dat de financiële balans positief bleef. Tot 1771 was dat het geval. Van dan af daalden de inkomsten totdat de school bij het afsluiten in 1795 in het rood dook. Omdat de volgende rekeningen ontbreken, kunnen we niet achterhalen of deze negatieve lijn zich doorzette. De school bleef nog bijna twintig jaar bestaan. Het is mogelijk dat de schoolvrouwen de verliezen wisten te beperken. De reden voor de opheffing van de school is onbekend. Het kan zijn dat een slechte financiële situatie de oorzaak was. Wel is duidelijk dat de instellingen die ook inkomsten haalden uit kantwerk het in de tweede helft van de achttiende eeuw bijzonder moeilijk kregen door een verminderde vraag naar kant. De Ieperse Sint-Sebastiaansschool bijvoorbeeld had tussen 1776 en 1798 constant een deficit.⁹⁶

Winst en verlies (in denieren).

96 DE VROEDE, M., *Kwezels en zusters*, p. 157-162.

Besluit

De Laureinsschool is meer dan 150 jaar een vaste waarde geweest in het Ieperse onderwijslandschap. Hoewel de school klein begon (met twaalf leerlingen), werden in totaal gedurende 150 jaar toch meer dan 350 meisjes opgevangen en opgeleid. De kinderen kwamen vooral uit de stad, maar ook uit omliggende plattelandsgemeenten. Er waren echter ook 'buitenlandse' leerlingen, zoals dochters van Hollandse garnizoensoldaten.

De oprichting van een kantwerkschool vloeide voort uit een economische realiteit. Kantklossen was een belangrijke ambachtelijke nijverheid. De religieuze inspiratie van de devote dochters mag niet uit het oog verloren worden. Een economisch rendabele werkschool leiden was niet hun enig doel. Zij wilden eveneens aan arme meisjes een goede opvoeding geven. Vandaar de voortdurende spanning tussen caritas en disciplineren.

Globaal genomen kan de Laureinsschool ingepast worden in het algemeen patroon van de armenscholen in andere Vlaamse steden. Toch zijn er zeer veel onderlinge verschillen tussen de scholen. De Laureinsschool (1657) werd gesticht tussen de twee grote oprichtingsgolven van armenscholen. De meeste onderwijsinstellingen die dezelfde doelstellingen hanteerden, werden pas opgericht in de tweede helft van de achttiende eeuw. Met de inlijving bij Frankrijk (1794) werd de school niet afgeschaft.

De inblik op het dagelijkse leven in de school is beperkt. Er zijn wel een aantal aanwijzingen die toelaten het negatieve beeld dat bestaat over armenscholen wat te relativiseren. De strenge, gedisciplineerde levenswijze van de leerlingen van deze Ieperse school werd enigszins verzacht door een aantal 'kleine vreugden' die niet vergeten mogen worden. Voor het feest op Klein Sacramentsdag werd er niet gekeken op een kost meer of minder. Als een kind wegliep, werd iemand ingehuurd om het meisje te gaan zoeken. Voor zieke leerlingen liet de schoolvrouw de chirurgijn komen en kocht ze medicijnen aan. De meisjes die de dokter niet kon genezen, werden op bedevaart gestuurd naar Sint-Marcoen in Rijsel. De school bezat in het begin van de achttiende eeuw een klavecimbel. Al deze voorbeelden getuigen ervan dat het leven in de Laureinsschool niet alleen kommer en kwel was.

Na meer dan 150 jaar werd de Laureinsschool uiteindelijk gesloten in 1812. De redenen daarvoor zijn nog steeds onduidelijk. De rekeningen laten uitschijnen dat dit mogelijk te maken had met een negatief saldo.